

“โคลงโลกนิติ” อมตะวรรณกรรมคำสอน

สุปานี พัดทอง*

๐ อัญชยมบรมนเรศเรื่อง
พระผ่านแผ่นไผททรง
แสงยั้งสิ่งสดับองค์
หวังประชาชนให้

๐ ครรโลงโลกนิตินี้
มีแต่โบราณกาล
เป็นสุกสิตสาร
กลดั่งสร้อยสอดคล้อง

รามวงศ์
สืบไท้
โอวาท
อ่านแจ้งคำโคลง ๗

นมนาน
เก่าพร้อม
สอนจิต
เว้าไว้ในกรรม ๗

บทโคลงไพเราะสองบทข้างต้นเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ซึ่งวางไว้เป็นบทนำเริ่มต้นหนังสือประชุมโคลงโลกนิติ ใจความสำคัญของโคลงปรากฏชัดเจนว่าพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะเผยแพร่สืบสานคุณค่าของโคลงโลกนิติสุภาษิตโบราณ เพื่อให้ประชาชนได้อ่านและฟังเป็นคติสอนใจ

คุณค่าของโคลงนิตินั้นยังมีแสดงไว้ในโคลงโลกนิตินานวนเก่าอีกหลายบทที่รวบรวมเรียงลำดับไว้ต่อเนื่องกัน โดยใช้โวหารเปรียบเทียบให้ผู้่านตระหนักเห็นว่า โคลงโลกนิตินี้มีคุณค่ายิ่งในด้านการให้คำสอน อันมีแก่นสาร มีค่ายิ่งในโลก เป็นทั้งพ่อแม่ ครู และเพื่อน ผู้ได้เรียนรู้โลกนิติจักเกิดศัลปะ ความเฉลียวฉลาดเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้ ความว่า

๐ โลกนิตินโลกล้วน
คือบิดามารดาอาจารย์
เขาเจ้าจอมใจบาด
เบิกศัลปะปรีชาแท้

แก่นสาร
เจี้ยวแล้
ทิดร่า เรียนแฮ
เลิศแล้วเมธี ๗
สำนวนเก่า

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศศ.บ. เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, อ.ม. (ภาษาไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

◎ นิติตาสตร์สอนสัตว์ล้า	โลกา
ครุมิตรบิครมารดา	ดุจแก้ว
ชายรู้นิติปรา	กฎทั่ว ทิศพ่อ
เปรมปราชญ์ปรีชาแล้ว	เลิศด้วยสดับธรรม ๙
	สำนวนเก่า

ความเป็นมาของโคลงโลกนิตี

โคลงโลกนิตีเป็นสุภาษิตคำสอนที่แพร่หลาย ได้รับความนิยมสืบเนื่องมานาน คนไทยใช้อ้างอิงสั่งสอนกันมาตั้งแต่โบราณกาลตราบจนปัจจุบัน ดังปรากฏให้เห็นสอดแทรกอยู่ในวรรณคดีและวรรณกรรมต่างๆ

ในการศึกษาเรื่อง “คัมภีร์โลกนิตีและความสัมพันธ์ที่มีต่อโคลงโลกนิตี” ของนิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๓๕, น.๗๕ - ๘๐) กล่าวว่า ความคิดเห็นด้านที่มาของคัมภีร์โลกนิตีจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม

กลุ่มแรก เชื่อว่าคัมภีร์โลกนิตีเป็นงานประพันธ์ของชาวมณีปุระ (ชื่อแคว้นที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของอินเดีย ใกล้กับพรมแดนของพม่า) ซึ่งอพยพหนีภัยสงครามมาตั้งถิ่นฐานในพม่า เดิมคัมภีร์นี้เป็นภาษาสันสกฤต มี ๑๐๙ คาถา เมื่อถ่ายถอดเป็นภาษาพม่า มี ๑๖๗ คาถา

กลุ่มที่สอง เชื่อตามทฤษฎีของชาวพม่าว่า คัมภีร์โลกนิตีเป็นผลงานของจตุรงคพล นักปราชญ์คนสำคัญในราชสำนักของพระเจ้า Ngashishin (พ.ศ.๑๘๖๖ - ๑๘๙๓) และพระเจ้า Kyawswange (พ.ศ.๑๘๙๓ - ๑๙๐๒) แห่งราชวงศ์ปีนยะ คัมภีร์โลกนิตีได้รับความนิยมแพร่หลายในพม่า และยังได้ใช้ศึกษาอยู่ในปัจจุบัน

ในส่วนการเข้ามาของคัมภีร์โลกนิตีในประเทศไทยนั้น ไม่มีหลักฐานใดยืนยันได้แน่ชัดว่าเข้ามาครั้งแรกเมื่อใด แต่ควรจะหลัง พ.ศ.๑๘๘๒ - ๑๙๐๓ ซึ่งเป็นปีที่นักวรรณคดีศึกษาส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นปีที่แต่งคัมภีร์โลกนิตี เมื่อคัมภีร์โลกนิตีเข้ามาแล้วมีการแปลเป็นภาษาไทยหรือไม่มีหลักฐานใดยืนยันเช่นกัน อย่างไรก็ตาม เชื่อกันว่าคัมภีร์นี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในสมัยอยุธยา ดังจะเห็นได้จากโคลงโลกนิตีสำนวนเก่าที่ตกทอดอยู่หลายสำนวน ทั้งยังมีการแต่งโลกนิตีคำโคลง และโลกนิตีคำฉันท์ขึ้นใหม่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (นิยะดา เหล่าสุนทร, ๒๕๓๗, น.๑)

โคลงโลกนิตีมีที่มาจากคัมภีร์บาลีและสันสกฤต ที่มาที่สำคัญที่สุดคือคัมภีร์โลกนิตี หรือโลกนิตีปกรณ์ โคลงโลกนิตีจึงใช้ชื่อตามชื่อคัมภีร์ แม้ว่าต่อมาจะได้ใช้อีกหลายคัมภีร์ในการแต่ง อาทิ ธรรมเนียม ราชনীติ ธรรมบท เป็นต้น รวมทั้งจากสุภาษิต คำพังเพย และการสร้างสรรค์ขึ้นเองของกวีอีกด้วย ชื่อของโคลงโลกนิตีจึงน่าจะมีความหมายในวงกว้างว่า “ชี้ หรือ แนะนำ (ประโยชน์) ให้แก่โลก” (นิยะดา เหล่าสุนทร, ๒๕๓๕, น.๒๔๐)

เมื่อ พ.ศ.๒๓๗๔ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ และมีพระราชประสงค์ให้เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลความรู้ต่างๆ เผยแพร่แก่ประชาชน ได้มีโอกาศศึกษาเล่าเรียน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระกรมขุนเดชอดิศร (พระยศขณะนั้น) ทรงรวบรวมโคลงโลกนิตีสำนวนเก่าเท่าที่มีอยู่มาชำระแก้ไข เนื่องจากเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ให้คติธรรม แต่ต้นฉบับเดิมมีถ้อยคำที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนเพราะการคัดลอกต่อๆ กันมา การชำระครั้งนี้ทรงใช้ฉบับบาลีมาพิจารณาด้วย ทั้งทรงพระนิพนธ์สำนวนใหม่ขึ้นให้ได้ใจความ ถูกต้อง ไพเราะ เมื่อเสร็จสิ้นแล้วจึงจารึกไว้บนแผ่นศิลา ติดไว้ในวัดพระเชตุพนฯ โคลงโลกนิตีจึงเป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้นนับแต่นั้น

เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๐ หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธ์ และเจ้าหน้าที่ของหอพระสมุดฯ ร่วมกันรวบรวมตรวจสอบชำระโคลงโลกนิติสำนวนเก่าเทียบกับสำนวนที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาติศรทรงชำระและทรงพระนิพนธ์ ทั้งยังค้นคว้าหาคาถาภาษาบาลีและสันสกฤตเท่าที่หาได้มาพิมพ์กำกับไว้ต้นบทโคลงแต่ละหัวข้อด้วย แล้วจัดพิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือใช้ชื่อว่า *ประชุมโคลงโลกนิติ* มีสุภาษิตจำนวน ๕๙๓ บท

ต่อมาใน พ.ศ.๒๔๖๑ พระยาอนุমানราชชนและพระสารประเสริฐได้ร่วมกันแปลคัมภีร์โลกนิติ โดยนำคาถาภาษามคธและภาษาอังกฤษมาเทียบ และเรียกหนังสือนี้ว่า *โลกนิติไตรพากย์* ใช้นามปากกาในการแปลว่า “คารม” หลังจากนั้น ศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร ได้แปลคัมภีร์โลกนิตี้ออกเป็นภาษาไทย ใช้ชื่อว่า *โลกนิติปกรณ์* หนังสือสองเล่มหลังนี้ไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

ในส่วนของหนังสือ *ประชุมโคลงโลกนิติ* มีผู้นิยมนำมาจัดพิมพ์ใหม่อีกหลายครั้ง และได้รับการบรรจุในแบบเรียนวรรณคดีไทยในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ เนื่องจากมีเนื้อหาที่เป็นคติสอนใจอย่างดียิ่ง ทั้งยังมีผู้นำไปศึกษาวิเคราะห์ ตลอดจนนำไปถอดความเป็นร้อยแก้วช่วยให้อ่านเข้าใจง่ายมากขึ้นอีก อาจกล่าวได้ว่าโลกนิติสำนวนที่คนไทยรู้จักแพร่หลายมากที่สุด ได้แก่ *โคลงโลกนิติ* พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาติศร ผู้ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกย่องว่าเป็น “มหาสยามกวีชาตินักปราชญ์อันประเสริฐ” (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, ๒๕๒๐, น.๘๒)

พระประวัติผู้ทรงชำระและทรงพระนิพนธ์โคลงโลกนิติ สำนวนที่คนไทยรู้จักแพร่หลายมากที่สุด

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาติศร เป็นต้นราชสกุล “เดชาติวงศ์” มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายมิ่ง ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๓๖ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประสูติแต่เจ้าจอมมารดานิม ธิดาของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จึงกล่าวได้ว่าทรงสืบสายโลหิตกวีเอกโดยแท้จริง

ในรัชกาลที่ ๒ ประมาณ พ.ศ.๒๓๖๑ ทรงรับราชการกำกับกรมพระอาลักษณ์ และได้เฉลิมพระยศเป็นกรมหมื่นเดชอดิศร ในรัชกาลที่ ๓ พ.ศ.๒๓๘๕ ทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เลื่อนขึ้นเป็นกรมขุนเดชอดิศร และทรงกำกับกรมนาอีกตำแหน่งหนึ่ง ในรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.๒๓๙๔ ทรงได้รับเฉลิมพระยศเลื่อนกรมขึ้นเป็น “กรมสมเด็จพระเดชาติศร เทพยนิกรปิยานุรักษ์ บวรศักดิ์พิเศษ บรมเชษฐวราธิวงศ์พงศานพวงศ์ประดิษฐา สุนทรปริชานภาพ ศุภกาพยปฏิภาณ สุตไพศาลอรรถธรรมศาสตร์ ธรรมิกนารถพิตร, นาคนาม” (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, ๒๕๒๐, น.๗๔) พระองค์ประสูติสิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคลม เมื่อ พ.ศ.๒๔๐๒ พระชนมายุได้ ๖๖ พรรษา ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ โปรดฯ ให้ออกนามเจ้ากรมเป็น “กรมพระยา” จึงออกพระนามตามพระราชานุญาตว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาติศร

ผลงานพระนิพนธ์ของพระองค์มีเป็นจำนวนมากทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง อาทิ *ประกาศพระราชพิธีต่างๆ โคลงนิราศเสด็จไปทั่วยังจีนที่ ฉันทสังเวทพระมหาเสวตรฉัตร พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท* เป็นต้น แต่คนทั่วไปมักรู้จักพระองค์ในฐานะกวีผู้นิพนธ์โคลงโลกนิติ และผลงานพระนิพนธ์เรื่องนี้เองที่ทำให้พระองค์ทรงได้รับการยกย่องว่าทรงเป็นหนึ่งในกวีรัตนโกสินทร์ที่แต่งโคลงสี่สุภาพได้อย่างเยี่ยมยอด

ลักษณะเด่นทางการประพันธ์และกลวิธีการสอนของโคลงโลกนิติ

หนังสือประชุมโคลงโลกนิติ (เดชาดิศร, ๒๕๑๑, น.๑ - ๓๑๖) เริ่มด้วยโคลงสี่สุภาพ ๒ บท ใช้นำเรื่องแสดงความเป็นมา (ไม่มีเลขกำกับบท) ต่อด้วยโคลงสุภาพ ๕๕๓ สุภาพ (มีหมายเลขกำกับสุภาพที่ ๑ - ๕๕๓ ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพจำนวนเก่า ๔๖๗ โคลง และจำนวนของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ๔๓๓ โคลง) และจบโคลงโลกนิติด้วยโคลงสี่สุภาพ ๒ บท (ไม่มีเลขกำกับบท)

ในโคลงโลกนิติจำนวน ๕๕๓ สุภาพชิ้นนั้น มีคาถากำกับ ๒๕๘ บท แสดงที่มาของคาถาไว้ท้ายบท ช่วยให้ผู้อ่านทราบว่า เป็นคาถาจากโลกนิติ ๑๑๘ บท ธรรมบท ๑๘ บท สุตตนิบาต ๓ บท ขุททกนิกาย ๒ บท หิโตปเทศ ๒ บท จารึกศิลา ๒ บท ปรภวสุต ๑ บท และโลกนัย ๑ บท ไม่บอกที่มาของคาถา ๑๑๐ บท

โคลงที่มีคาถากำกับจะวางคาถาไว้ต้นบทก่อน แล้วจึงเป็นบทโคลงที่แสดงคำสอนตามคาถานั้น เช่น โคลงบทที่ ๑๖๗

๑๖๗.

ปฐุพฺยา มจฺจฺรา ติณฺเี

อุจฺจนารีสฺส ตปฺปนฺติ

⊙ รสหวานในโลกนี้

หญิงรูปบริสุทฺธิจาม

สมเสพรสกลลาม

หวานไปปานรสถ้อย

⊙ หวานใดในโลกนี้

หวานหนึ่งคือรสกาม

หวานอื่นหมิ่นแสนทราม

หวานไปปานรสถ้อย

อุจฺจน นารีสฺส สฺภาสิตฺ

น ตปฺปติ สฺภาสิตฺ

มีสาม

อีกอ้อย

เขาวโยค

กล่าวเกลี้ยงไมตรี ฯ

สำนวนเก่า

มีสาม สิ่งนา

อีกอ้อย

สารพัด หวานเอย

กล่าวเกลี้ยงคำหวาน ฯ

สมเด็จพระกรมพระยาเดชาฯ

ส่วนสุภาพที่ ไม่มีคาถากำกับมี ๓๓๕ บท ระบุไว้ต้นบทว่า (ยังไม่พบคาถา) เช่น

๑๖๖. (ยังไม่พบคาถา)

⊙ พิษร้อนในโลกนี้

พิษหอกดาบเพลิงลาม

ร้อนจริงก็มียาม

ร้อนสิ่งเดียวร้อนไว้

มีสาม

ลวกไหม้

หยุดหย่อน เย็นนา

ยิ่งร้อนฤวาย ฯ

สมเด็จพระกรมพระยาเดชาฯ

โคลงหลายบทซึ่งระบุไว้ต้นบทว่า (ยังไม่พบคาถา) มีเนื้อหาตรงกับสำนวนและคำพังเพยที่คนไทยนิยมใช้กันทั่วไป เช่น โคลงบทที่ ๓๙๖ เป็นโคลงสี่สุภาพกระทำตรงกับสำนวน “น้ำไหลไฟดับ” ความว่า

๐ น้ำ ฝนหม่นเมฆตั้ง	ตกตะบึง
ไหล หลังถึงชลถึง	ท่วมเห้าย
ไฟ ดินดินหนึ่งฟุ้ง	จ๊กก่อ
ดับ ระทมถ่านเถ้า	หึ่งห้อยไปมี ฯ
	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

โคลงบทที่ ๔๗ ตรงกับคำพิงเพย “ไก่อเห็นดินงู งูเห็นนมไก่อ”

๐ ดินงูไชรหาค	เห็นกัน
นมไก่อสำคัญ	ไก่อรู้
หมูโจรต่อโจรหัน	เห็นเล่ห์ กันนา
เชิงปราชญ์ฉลาดกล่าวผู้	ปราชญ์รู้เชิงกัน ฯ
	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

โคลงบทที่ ๓๙๔ เป็นโคลงสี่สุภาพกระทู้ตรงกับคำพิงเพย “หัวล้านได้หวี” ความว่า

๐ หัว หูดขี้ขี้	ไฉไล
ล้าน เลื่อมแลเงาใส	เกือบแก้ว
ได้ สองกระจกใจ	เจียนขาด
หวี แต่จับจ้องแล้ว	ลูบไ้อายเอง ฯ
	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

โคลงโลกนิติจำนวน ๑๕๑ สุภาพษิต มีทั้งที่เป็นสำนวนเก่าและสำนวนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เชาชาติศร โคลงโลกนิติจำนวน ๑๖๐ สุภาพษิต มีเฉพาะสำนวนเก่า และโคลงโลกนิติจำนวน ๒๗๙ สุภาพษิต มีเฉพาะบทพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เชาชาติศร

ลักษณะเด่นทางการประพันธ์ของโคลงโลกนิติ คือ การแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพที่ใช้คำง่าย อ่านแล้วเข้าใจได้ทันที กวีสรรคำมาเรียงร้อยไว้อย่างเหมาะสมเจาะ การใช้คำเหมาะในที่เหมาะทำให้เกิดเสียงเสนาะ สอดคล้องกันทั้งเสียงและความหมายของคำ การเรียงลำดับเนื้อหาในแต่ละบทยังมีความโดดเด่นด้วยสัมพันธภาพของเนื้อหา ที่มักจะนำสิ่งที่แตกต่างกันแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันได้มา เปรียบเทียบหรือเทียบเคียงกัน ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพและเกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น การลำดับเนื้อหาในแต่ละบทมักลำดับจากเรื่องง่ายไปสู่เรื่องยาก เรื่องทั่วไปไปสู่เรื่องเฉพาะ เรื่องที่เป็นรูปธรรมไปสู่เรื่องที่เป็นนามธรรม และเรียงตามลำดับความสำคัญมากไปหาความสำคัญน้อย เช่น

โคลงโลกนิติบทที่ ๓๘๔ ความว่า

๐ น้ำใช้ใส่ตุ้มตั้ง	เต็มติ
น้ำอบอำอินทริย์	อย่าพรัอง
น้ำปูนใสเต้ามี	อย่าขาด
น้ำจิตอย่าให้ข้อง	ขาดน้ำใจใคร ฯ
	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

กวีแต่งบทนี้เป็นโคลงกระทู้คำเดียว โดยนำคำว่า “น้ำ” มาเล่น ใช้ขึ้นต้นทุกบาท ได้แก่ น้ำใช้ น้ำอบ น้ำปูน น้ำจิต ทั้งได้นำคำว่า “น้ำใจ” มาเล่นซ้ำความหมายกับ “น้ำจิต” ในบาทเดียวกันด้วย “น้ำ” ทุกอย่างก็กวีนำมากล่าว ล้วนเป็นน้ำที่มีความสำคัญในวิถีชีวิตไทยทั้งสิ้น กวียังเน้นคำว่า “อย่า” ได้แก่ “อย่าพร่อง” “อย่าขาด” “อย่าให้ช้อง ชัด” เพื่อย้ำว่าอย่าให้ขาด “น้ำ” เหล่านี้ หนึ่งจะเห็นได้ว่า กวีมีความประณีตแม้ในการเลือกเรียงลำดับสิ่งที่กล่าวถึง ด้วยการเริ่มกล่าวจาก “น้ำใช้” ที่ใกล้ตัว เข้ามาหา “น้ำใจ” ที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด และมีความสำคัญที่สุด นอกจากนี้กวียังเน้นการเล่นสัมผัส ได้แก่ สัมผัสสระ ได้แก่ “ใช้ใส่” โดยเฉพาะมีการใช้สัมผัสพยัญชนะภายในวรรค เช่น “*อบอ้ออินทรีย์*” และเพิ่มสัมผัสพยัญชนะระหว่างวรรค ช่วยให้ไพเราะยิ่งขึ้น ได้แก่ “.....ตุ่มตั้ง เต็ม.....” “.....ช้อง ชัด.....”

โคลงโลกนิติบทที่ ๕๙๐ ความว่า

◎ สวรรค์ แสงสุขได้	เสียกรรม
ในอก อੰมบุญธรรม	เที่ยงได้
นรก รักบาปนำ	ไปสู่ ทุกข์แธ
ในใจ ให้สุขได้	ทุกข์ด้วยใจเอง ฯ
	สำนวนเก่า

โคลงสี่สุภาพบทนี้แต่งเป็นกระทู้สองค่านำมาในแต่ละบาท ได้แก่ “สวรรค์” นำบาทที่ ๑ “ในอก” นำบาทที่ ๒ “นรก” นำบาทที่ ๓ และ “ในใจ” นำบาทที่ ๔ อ่านกระทู้ได้ว่า “สวรรค์ในอก นรกในใจ” ในบาทที่ ๑ กวีเล่นสัมผัสพยัญชนะ “ส” ได้แก่ สวรรค์ แสง สุข เสีย

โคลงโลกนิติบทที่ ๘๖ ความว่า

◎ รักกันอยู่ขอบฟ้า	เขาเขียว
เสมออยู่หอแห่งเดียว	ร่วมห้อง
ซังกันแปลเหลียว	ตาต่อ กันนา
เหมือนขอบฟ้ามาป้อง	ป่าไม้มาบัง ฯ
	สมเด็จพระมหาเจดีย์

โคลงบทนี้เด่นด้วยการใช้คำง่าย สื่อความหมายที่ลึกซึ้งกินใจ และใช้การเปรียบเทียบแบบอุปมา ช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์ได้อย่างแจ่มชัดถึงความรู้สึกที่แตกต่างระหว่าง “คนที่รัก” และ “คนที่ซังกัน” หากรักกัน แม้อยู่ไกล แม้มีสิ่งใดมากั้นขวาง ก็เสมือนอยู่ร่วมกัน หากซังกันแม้อยู่ใกล้แต่ไม่เหลียวแลกัน ก็เหมือนมีขอบฟ้าและป่าไม้มากั้นขวางไว้ กวียังใช้สัมผัสพยัญชนะทำให้ไพเราะยิ่งขึ้น เช่น “เขาเขียว” “หอแห่ง” “แลเหลียว” “ตาต่อ”

การใช้อุปมาโวหารปรากฏใช้เป็นจำนวนมากในโคลงโลกนิติ ช่วยทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพได้ชัดเจน เกิดการเชื่อมโยงเปรียบเทียบ และเกิดประจักษ์แจ่มแจ้งเห็นจริงตามไปด้วย ทำให้การสอนประสบสัมฤทธิ์ผล เช่น

โคลงบทที่ ๗ ความว่า

◎ ยางยลชนสุทธิไซรั	ดูดี
ภายนอกขาวหมดสี	แจ่มผ้าย
เสพลัตว์บุปلامี	ชีวิต เป็นนา
ดั่งพาลประทุษร้าย	นอกนั้นนวลงาม
	สำนวนเก่า

กวีเปรียบเทียบนกยางที่มีขนขาวสะอาดดูจืดผ้าย แต่เสพลู ปลา สัตว์มีชีวิตเป็นอาหาร ดั่งคนพาลที่ภายนอกดูดี หากประพฤติประทุษร้ายผู้อื่น

โคลงบทที่ ๘ ความว่า

◎ คนพาลผู้บาปแท้	ทุจริต
ไปสูหับฉันทิต	คำเข้า
พึงธรรมอยู่นิ่งนิตย์	บ่ทราบ ใจนา
คือจวกตักเข้า	ท่อนรู้รสแกง ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

กวีเปรียบเทียบคนพาลกับจวก แม้ว่าคนพาลนั้นจักได้คบหาสมาคมพึงธรรมจากบัณฑิตอยู่เสมอ แต่ก็ไม่อาจเข้าใจ เช่นเดียวกับจวกแม้จะใช้ตักแกงแต่ก็ไม่อาจรู้รสแกง

โคลงบทที่ ๙ ความว่า

◎ คนใดใจฉลาดด้วย	ปัญญา
ฟังนักปราชญ์จรรยา	ทั่วผู้
แจ้งธรรมบัดเดียวมา	พลันทราบ ใจนา
ดุจดั่งลิ้นอันรู้	ทราบด้วยรสแกง ฯ
	สำนวนเก่า

กวีเปรียบเทียบคนมีปัญญากับลิ้นที่รับรสแกงได้รวดเร็ว เช่นเดียวกับคนมีปัญญาเฉลียวฉลาดที่เรียนรู้ธรรมและศาสตร์ทั้งหลายจากนักปราชญ์ได้อย่างรวดเร็วและแจ่มแจ้ง

กลวิธีการสอนของโคลงโลกนิตินั้น มีกลวิธีที่สำคัญ ๒ กลวิธี ได้แก่

กลวิธีที่ ๑ ใช้การสอนหรือให้คติข้อคิดแบบตรงไปตรงมา อ่านแล้วเข้าใจได้ทันที เช่น โคลงบทที่ ๑๕

◎ เป็นคนควรรอบรู้	สมาคม
สองประการนิยม	กล่าวไว้
หนึ่งพาลหนึ่งอุตม	นักปราชญ์
สองสิ่งนี้จึงให้	เลือกรู้สมาคม ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

กวีเริ่มต้นบทโคลงด้วยการแสดงความคิดสำคัญที่ต้องการสื่อ คือ “เป็นคนควรรอบรู้สมาคม” แล้วจึงขยายความอ้างอิงถึงสองประการที่นิยมกล่าวไว้ หนึ่งคือ คนพาล สองคือ นักปราชญ์ แล้วกล่าวสรุปย้ำคำสอนในบาทสุดท้ายมีใจความว่า จงรู้จักเลือกว่าควรจะสมาคมกับใคร

โคลงบทที่ ๑๖ ความว่า

◎ คนโตไปเสพด้วย	คนพาล
จักทุกข์ทนเนานาน	เน้นแท้
ใครเสพช่วยทรงญาณ	เปรมปราษฎ์
เสวยสุขล้ำเลิศแล้	เพราะได้สดับตี ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

โคลงบทนี้มีเนื้อความต่อเนื่องกับบทที่ ๑๕ ได้ขยายความย้ำให้เห็นผลดีหรือร้ายที่จะได้รับในการสมาคมกับบุคคล ๒ ประเภทที่ต่างกั น กล่าวคือ บุคคลที่สมาคมกับคนพาลจะต้องทนทุกข์เป็นเวลานาน ส่วนบุคคลที่สมาคมกับนักปราชญ์นั้นย่อมได้รับความสุขยิ่ง เพราะได้ฟังแต่สิ่งที่ดี

กลวิธีที่ ๒ ใช้การสอนด้วยการยกตัวอย่างเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย ทำให้ผู้อ่านฉุกใจคิด แล้วนึกเชื่อมโยงกับตนเอง เช่น โคลงบทที่ ๓ ความว่า

◎ ปลาร้าพันห่อด้วย	ใบคา
ใบก็เหม็นคาวปลา	คละคลุ้ง
คือคนหมูไปหา	คบเพื่อน พาลนา
ได้แต่ร้ายร้ายฟุ้ง	เฟื่องให้เสียหงส์ ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

โคลงบทนี้กล่าวถึงปลาร้าที่ห่อด้วยใบคา ทำให้ใบคาติดกลิ่นเหม็นคละคลุ้งของคาวปลาร้า นั้นเช่นเดียวกับคนที่คบหาคนพาลเป็นมิตร ย่อมประสบแต่เรื่องร้าย และเสื่อมเสียตระกูลวงศ์ แนะนำให้ผู้อ่านคิดได้ว่าไม่ควรคบหาสมาคมกับคนพาล

โคลงบทที่ ๔ ความว่า

◎ ใบพ้อพันห่อหุ้ม	กฤษณา
หอมระรวยรสพา	เฟริศด้วย
คือคนเสพเสน่ห์หา	นักปราชญ์
ความสุขซาบฤณม้วย	ดุษฎีไม้กลิ่นหอม ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

โคลงบทนี้กล่าวถึงใบพ้อที่ห่อหุ้มกฤษณาไว้พาให้ใบพ้อติดกลิ่นหอมของกฤษณามาด้วย เช่นเดียวกับบุคคลที่คบหาสนิทสนมกับนักปราชญ์ย่อมได้รับความสุขเสมอ ดุษฎีไม้กลิ่นหอม แนะนำให้ผู้อ่านคิดได้ว่าควรเลือกคบหาสมาคมกับนักปราชญ์

โคลงโลกนิติ “ยอดสุภาษิตอมตะ”

โคลงโลกนิติมีเนื้อหาสาระเป็น“สุภาษิต” คือ เป็นคำกล่าวที่ดี มีคติสอนใจให้ข้อคิดตามหลักสัทธรรม ในพระพุทธศาสนาอธิบายไว้ว่า *สุภาษิต* นั้นประกอบด้วยองค์ ๕ คือ วาจาที่กล่าวถูกต้องเหมาะสมตามกาลเวลา ทั้งเป็นวาจาจริง ที่อ่อนหวาน ประกอบด้วย *ประโยชน์* และ *เมตตาจิต* ซึ่งคำสอนของโคลงโลกนิตินับได้ว่าเป็น “ยอดสุภาษิตอมตะ” ที่บริบูรณ์ด้วยองค์ ๕ เป็นคำสอนที่สัมพันธ์สอดคล้องกับพุทธศาสนา และมีคุณค่ายิ่งต่อผู้อ่านทุกเพศวัย ทุกสถานภาพ และทุกชั้นชน ทุกคนสามารถน้อมนำคำสอนไปใช้เป็น

แนวทางประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต อันจะอำนวยประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

คำสอนของโคลงโลกนิติสุภาษิตเน้นให้คำสอนตามหลักพุทธธรรม มุ่งชี้แนะให้ผู้รับคำสอนคิดได้ด้วยตนเอง ให้รู้จักพิจารณาตนเองและบุคคลอื่น ให้รู้จักเหตุและผล รู้จักความดีและความชั่ว นักปราชญ์และคนพาล รู้จักการอันควรและไม่ควร รู้เท่าทันโลกและชีวิต ชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่เหมาะสมตามหลักสัจตบุรุษ เพื่อให้มีความสุขและความสำเร็จตามครรลองคลองธรรม อาทิ

๑. สอนให้รู้จักกฎเกณฑ์ของเหตุและผล โดยชี้ให้เห็นว่าเหตุเป็นเช่นไร ผลย่อมเป็นเช่นนั้น ผู้กระทำความดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน ส่วนผู้กระทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่วคืนสนอง แนะนำให้คิดว่าการกระทำ และควรทำความดี ละเว้นความชั่ว สะท้อนความเชื่อเรื่องกรรม เช่น โคลงบทที่ ๘๓ แสดงให้เห็นว่าทำสิ่งใดย่อมได้สิ่งนั้น

◎ ใครทำโทษโทษนั้น	แทนทด
ใครคิดจิตคดคด	ต่อบ้าง
ใครจริงจึงจริงจรด	รักต่อ กันนา
ใครใครร้ายแรงร้าย	รักร้ายแรมไกล ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๒๗๒ แสดงให้เห็นว่าทำกรรมอย่างไร ย่อมได้อย่างนั้น

◎ ยศศักดิ์จักเกิดด้วย	บุญทำ
ภัยเกิดเพื่อผลกรรม	ก่อนให้
ดีเตียนแลจงจำ	กรรมก่อ เองนา
ใครจักเว้นแหว่ได้	ทั่วท้องโลกา ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๑๓๒ สอนว่าอย่าโทษหรือโกรธสิ่งอื่น แต่จงโทษกรรมหรือการกระทำที่ตนก่อไว้ จึงทำให้เป็นเช่นนั้น

◎ อย่าโกรธโทษทั่วไ้	เทวา
อย่าโทษสถานพฤษชา	ย่านกว้าง
อย่าโทษท้าวพรหมา	เส็งโลก
โทษที่กรรมก่อนสร้าง	หากให้เป็นเอง ฯ
	สำนวนเก่า

๒. สอนให้รู้เท่าทันวิสัยของมนุษย์ และธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น มีความสัมพันธ์กันทั้งเรื่องของโลกและชีวิต เช่น โคลงบทที่ ๓๙ แสดงให้เห็นธรรมชาติที่ต้องเป็นไปเช่นนั้นเสมอ ไม่อาจห้ามได้ เช่น ห้ามไม่ให้ไฟเกิดควัน ห้ามพระอาทิตย์พระจันทร์ไม่ให้ส่องแสง ห้ามไม่ให้อายุมากขึ้น เช่นเดียวกับไม่อาจห้ามการนิทา ความว่า

⊙ ห้ามเพลิงไว้อย่าให้	มีควัน
ห้ามสุริยแสงจันทร์	ส่องไชรั
ห้ามอายุให้หัน	คืนเล่า
ห้ามตั้งนี้ไว้ได้	จึงห้ามนินทา ฯ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

โคลงบทที่ ๑๖๙ แสดงให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มักเห็นแต่ความผิดของผู้อื่น แม้เป็นความผิดเพียงเล็กน้อยก็มักถูกครหานินทาเสมอ แต่มนุษย์มักมองไม่เห็น หรือมองข้ามความผิดหรือข้อบกพร่องของตนเองและปกปิดไว้ ความว่า

⊙ โทษท่านผู้อื่นเพียง	เมลิ้งดา
ปองติดินนินทา	หอนเว็น
โทษตนเท่าภูเขา	หนักยิ่ง
ปองปิดคิच्छอนเร็น	เรื่องร้ายหายสูญ ฯ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

โคลงบทที่ ๘๘ สอนว่าแม้บุคคลจะมีความสามารถสักเพียงใด แต่ถ้าไม่มีคนยกย่องเชิดชูก็ไม่อาจประสบความสำเร็จรุ่งเรืองได้

⊙ แม้นมีความรู้ตั้ง	สัพพัญญู
ฉิมมีคนชู	หอนขึ้น
หัวหวานค่าเมืองตรู	ตาโลก
ทองปรองรับพื้น	หอนแก้วมีศรี ฯ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๓. สอนให้รู้ลักษณะของนักปราชญ์ หรือมยกย่องผู้เป็นปราชญ์ และแสดงลักษณะของคนพาล พร้อมแสดงโทษภัยของผู้ประพฤติพาล ทำให้ผู้รับคำสอนรู้จักพิจารณาคนและเลือกนำไปเป็นแบบที่ควรและไม่ควรในการประพฤติปฏิบัติ เช่น โคลงบทที่ ๓๒ สอนให้รู้จักลักษณะของคนพาลและนักปราชญ์ โดยนำแมลงวันที่ชอบตอมสิ่งสกปรกมาเปรียบเทียบกับคนพาลที่ชอบหาแต่เรื่องไม่ดี และนำผึ้งที่แสวงหาเกษรดอกไม้มาเปรียบเทียบกับนักปราชญ์ที่ชอบแสวงหาธรรม

⊙ แมลงวันแสวงเสพด้วย	ลามก
พาลชาติเสาะสิ่งรก	เรื่องร้าย
ภูมราเห็จเหินหก	หาบุษ บานา
นักปราชญ์ฤาหอนหม้าย	หมั่นสู้แสวงธรรม ฯ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

โคลงบทที่ ๕๔ สอนให้รู้ถึงสิ่งที่นักปราชญ์ไม่อาจละเว้น

◎ เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลือขิดสัง-	เกตว่าง เว้นนา
เวנדั่งกล่าวว่ามี	ปราชญ์ได้ฤกษ์ ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดา

โคลงบทที่ ๒๑๐ สอนให้รู้ถึงลักษณะของนักปราชญ์

◎ ผู้ใดทรงสัตย์สร้าง	ศิลา
ไปเคียดขี้หึงสา	สัตว์ไซ้
น้ำจิตคิดกรณา	เนื่องนิจ
คนดั่งนี้จัดได้	ชื่อเชื่อปรีชา ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดา

โคลงบทที่ ๔๘ แสดงให้เห็นว่าผู้เป็นปราชญ์ย่อมได้รับการยกย่อง

◎ คนใดยืนอยู่ร่อย	พรรษา
ใจปมีปรีชา	โหดไร่
วันเดียวเด็กเกิดมา	ใจปราชญ์
สรรเพชญ์บั้นขุรไว้	เด็กนั้นควรยอ ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดา

โคลงบทที่ ๒๐๗ สอนให้รู้ถึงลักษณะ ๔ ประการ ที่ทำให้คนเสมอสัตว์

◎ คนใดใจสว่างสิ้น	ความอาย
ความสัตย์เสื่อมกระจาย	จากแท้
มานะเจิบหายอาย	หมดเนตร
สิ่งสี่มีพร้อมแล้ว	เล่าเพียงเดียวรณ ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดา

๔. สอนให้รู้จักวิเคราะห์พิจารณาตนเอง เพื่อให้รู้จักประมาณตนเองและประพฤติตนให้เหมาะสม เช่น ตนเป็นใคร มีชาติกำเนิด เพศ วัย สถานภาพ ฯลฯ อย่างไร แสดงให้เห็นคุณและโทษของการไม่รู้จักประมาณตนเอง และสอนให้ประพฤติตนอย่างเหมาะสม เช่น โคลงบทที่ ๒๘๑ สอนไม่ให้ใฝ่สูงเกินศักดิ์ โดยเปรียบเทียบบุคคลที่ไม่รู้จักประมาณตนกับแมลงเม่าที่บินเข้าหากองไฟ ไฟจึงไหม้ตนเอง

◎ ตนน้อยแลไฟให้	เกินศักดิ์
ว่าตระกูลใหญ่นัก	แทบให้
คือแมลงเม่ามันมัก	บินวู วามนา
โถมถาบฉาบเพลิงไหม้	มอดม้วยตัวเอง ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดา

โคลงบทที่ ๔๖ สอนให้รู้จักประมาณตน อย่าทะนงตนสำคัญว่าตนเองมีความรู้มาก เพราะสิ่งที่ตนรู้นั้นอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความรู้ที่ตนยังไม่เคยรู้ เช่นเดียวกับกบในสระเล็กที่ไม่เคยเห็นมหาสมุทร

๐ รู้น้อยกว่ามากรู้	เริงใจ
กลกบเกิดอยู่ใน	สระจ้อย
ไปเห็นทะเลไกล	กลางสมุทร
ชมว่าน้ำบ่อน้อย	มากล้าลึกเหลือ ๆ
	สมเด็จพระยามะยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๖๑ สอนให้รู้จักพิจารณาตนเองว่าเป็นใคร และแสดงให้เห็นภัยของการไม่รู้จักประมาณตน โดยยกตัวอย่างกวางที่กระโจนเข้าขวิดเสื่อมา

๐ เสื่อหอมกวางวิ่งเข้า	โคมขวิด
ไปว่าเสื่อมีฤทธิ์	เลิศล้ำ
เสียบเสื่อตั้งคมกฤษ	เสื่อช่อน iva
ครันปะปาลัมขว่า	จึงรู้จักเสื่อ ๆ
	สมเด็จพระยามะยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๖๕ สอนให้ผู้มีชาติตระกูลดีรักษาเกียรติยศของตนยิ่งกว่าชีวิต

๐ จามรีชนช้อยอยู่	หยุดปลด
ชีพ บ่ รักรักยศ	ยิ่งไซ้
สัตว์โลกซึ่งสมมติ	มีชาติ
ดูเยี่ยงสัตว์นั้นได้	ยศช่องสรรเสริญ ๆ
	สมเด็จพระยามะยาเดชาฯ

๕. สอนให้รู้จักพิจารณาคน เพื่อให้รู้จักคนและปฏิบัติกับบุคคลต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม รู้จักเลือกที่จะสมาคมหรือไม่สมาคมกับใคร หรือควรรักใคร่สนิทสนมกับใครในระดับใด ทั้งนี้ทำให้เกิดความสุขและความเจริญต่อตนเอง การพิจารณาคนคือการพิจารณาว่ามีธรรมาศัย ความสามารถ สถานภาพ และมีคุณธรรมอย่างไร เป็นคนดี เป็นปราชญ์ เป็นคนชั่ว หรือเป็นคนพาล ในการคบคนควรมองให้ลึกซึ้งถึงจิตใจ ไม่ตัดสินคนอย่างฉาบฉวยเพียงสิ่งที่เห็นภายนอกเพียงผิวเผิน เช่น โคลงบทที่ ๗๕ สอนว่าสิ่งต่างๆ อาจหยิ่งหรือวัดได้ แต่จิตมนุษย์ยากจักหยั่งถึง

๐ พระสมุทรสุดลิกถัน	คณนา
สายดั่งหิ้งทอดมา	หยั่งได้
เขาสูงอาจวัดวา	กำหนด
จิตมนุษย์นี้ไซ้	ยากแท้หยั่งถึง ๆ
	สมเด็จพระยามะยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๕ เปรียบเทียบให้เห็นว่าผลเตื่อที่ภายนอกดูงดงาม แต่ภายในกลับมีหนอนสกรปรก เช่นเดียวกับคนที่ภายนอกดูดีงาม แต่กลับมีจิตใจเป็นพาลชอนเร้นความชั่วร้ายไว้ ความว่า

◎ ผลเดื่อดกดาษค้อม	สาขา
ภายนอกแดงดุงหา	ชาดบาย
ภายในนอนบ่อนปรา	กฏโส โครกแฮ
เจกจิตพาลเร็นร้าย	นอกพริ้งเพรางาม ฯ
	สำนวนเก่า

โคลงบทที่ ๖ เปรียบเทียบให้เห็นว่าผลขุ่นที่ผิวภายนอกเป็นหนามหนานั้น แต่ภายในมีวงใหญ่ที่หอมอร่อย เช่นเดียวกับชนผู้ถือชอบที่ภายนอกอาจดูไม่ดี แต่มีจิตใจดีเลิศ อาทิ

◎ ขนสูงส้างแห่ง	สาขา
ภายนอกเห็นหนามหนา	หนั้นแท้
ภายในย่อมรส	เอมโอช
สาธุชนนั้นแล	เลิศด้วยดวงใจ ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๒๗๕ สอนให้รู้จักวิเคราะห์สังเกตพิจารณาสิ่งต่างๆ จากสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ได้แก่ ก้านบัวที่บอกให้รู้ว่าน้ำนั้นลึกหรือตื้นเพียงใด หนุ่ที่เกี่ยวแห้งบอกให้รู้ว่าดินตรงนั้นไม่ดี เช่นเดียวกับมารยาทและถ้อยคำที่บุคคลใช้จะสะท้อนเชื้อชาติหรือตระกูลวงศ์ใด เป็นคนโง่หรือคนฉลาด เป็นพาลหรือเป็นปราชญ์ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านได้คิดและระมัดระวังความประพฤติตลอดจนการแสดงออกของตนให้เหมาะสม

◎ ก้านบัวบอกลึกตื้น	ขลขาร
มารยาทส่อสันดาน	ชาติเชื้อ
โฉดฉลาดเพราะคำชาน	ควรทราบ
หนุ่ย่อยมเกี่ยวแห้งเรือ	บอกร้ายแสดงดิน ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๒๖ สอนให้รู้จักวิเคราะห์มิตร ถ้าเป็นคนพาลอย่าถือเป็นมิตร ต้องรู้จักระมัดระวังการพูดไม่พูดเรื่องที่เป็นความลับด้วย มิฉะนั้นหากโกรธเมื่อใดย่อมนำความลับนั้นไปกล่าวจนหมดสิ้น

◎ มิตรพาลอย่าคบให้	สนิทนัก
พาลไซ้มิตรอย่ามัก	กล่าวไถล
ครั้นคราวเคียดคุมชก	เอาโทษ ใส่นา
รู้เหตุสิ่งใดไซ้	ส่อสันกลางสนาม ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๒๐๕ สอนให้มีมิตรที่รอบรู้ และรักเราดูจรร่วมอุทรเดียวกัน และเป็นผู้รักษาความลับของมิตร

◎ มีมิตรจรรอบรู้	รักสนิท
ดูจตุรเดี่ยวนชิต	ชอบหน้า
ความขำเงื่อนงำปิด	ปิดเป่า
ท้าวว่ามิตรนี้อ้า	เอกล้ำเหลือดี ฯ
	สมเด็จพระมหาพรยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๑๐๒ สอนให้รู้วิธีปฏิบัติต่อบุคคลลักษณะต่างๆ

⊙ ผจญคนมักโกรธด้วย	ไมตรี
ผจญหมู่ทรชนดี	ต่อตั้ง
ผจญคนจิตโลภมี	ทรัพย์สินเมื่อ แฝนา
ผจญอัสถยให้ยั้ง	หยุดด้วยสัตยา ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดาฯ

โคลงบทที่ ๓๖๒ สอนเรื่องการพิจารณาและปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ และบุคคลที่อาจทำอันตรายให้แก่ตนเอง ได้แก่ งานที่ทำผิดให้เก็บไว้เป็นครู อย่าเชิดชูเมียชั่ว ไม่พูดคำที่ผิดหู และหากคบมิตรผิดให้จดจำไว้

⊙ การกิจผิดหนึ่งไว้	เป็นครู
เมียชั่วอย่าเอาชู	เชิดพร้อง
คำผิดวิปริตหู	หายชอน เสียนา
คบมิตรผิดนั้นต้อง	จดไว้ในทรง ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดาฯ

๖. สอนให้รู้จักระมัดระวังในการใช้คำพูด ให้ไพเราะ เหมาะสม พูดในสิ่งที่ควรพูดกับบุคคลที่ควรพูดด้วย ต้องกล่าวความจริง และต้องรักษาคำพูด เช่น โคลงบทที่ ๒๔ สอนให้กล่าวความจริงซึ่งเป็นถ้อยคำของคนดี แตกต่างกับคนชั่วที่พูดคำเท็จและพูดกลับกลอก

⊙ งามารฤาเหียนหอน	หุดคิน
คำกล่าวสารุชนยีน	อย่างนั้น
ทรชนกล่าวคำมึน	คำเล่า
หัวเต่ายาวแล้วสั้น	เล่ห์ลั่นทรชน ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดาฯ

โคลงบทที่ ๑๖๗ แสดงให้เห็นคุณค่าของวาจาที่ไพเราะ

⊙ หวานใดในโลกนี้	มีสาม สิ่งนา
หวานหนึ่งคือรสกาม	อีกอ้อย
หวานอื่นหมิ่นแสนทรม	สารพัด หวานเอย
หวานไปปานรสอ้อย	กล่าวเกลี้ยงคำหวาน ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดาฯ

โคลงบทที่ ๓๑๖ สอนให้ระมัดระวังคำพูด มิฉะนั้นอาจพรั่งพลาดเสียหาย

⊙ สูงสารสี่เท้ายัง	เหยียบยัน
บางคาบเขี้ยวไปปลัน	พลวกปลั่ง
นักรู้ร่ำเรียนธรรม	ถึงมาก ก็ดี
กล่าวต้งนำผลถึงผลั้ง	พลาดถ้อยทางความ ฯ
	สมเด็จพระบรมศาสดาฯ

๗. สอนให้รู้จักการให้ รู้จักไหว้หรือแสดงเคารพ และรู้จักรักต่อผู้ที่สมควรได้รับ ซึ่งจะส่งผลให้ ผู้กระทำได้รับสิ่งเหล่านั้นตอบแทนเช่นกัน เช่น โคลงบทที่ ๘๗ ความว่า

๐ ให้ท่านท่านจักให้	ตอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง	นอบไหว้
รักท่านท่านควรครอง	ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้	แต่ผู้ทรชน ๗
	สมเด็จพระบรมศาสดา

๘. สอนให้รู้หลักในการครองชีวิตให้มีความสุขความสำเร็จด้วยความดีงาม เช่น โคลงบทที่ ๑๑๑ สอนว่าอายุเท่าใดควรแสวงหาหรือกระทำสิ่งใด

๐ ทาสินห้าขวบเข้า	พยายาม
แสวงคู่ผู้เมียสาม	ขวบเข้า
แสวงรู้ค่อยเรียนตาม	ต่อเจ็ด ขวบนา
แสวงใส่เฝ้าไท่ท้าว	ต่อสิ้นสุดกรรม ๗
	สมเด็จพระบรมศาสดา

โคลงบทที่ ๑๑๓ สอนไว้ให้รู้เช่นเดียวกันว่าในแต่ละวัยควรทำสิ่งใด

๐ ปางน้อยสำเหนียกรู้	เรียนคุณ
ครั้นใหญ่ยอมหาทุน	ทรัพย์ไว้
เมื่อกกลางแก่แสวงบุญ	ธรรมชอบ
ยามห่อหมกทำได้	แต่ล้วนอนิจจัง ๗
	สมเด็จพระบรมศาสดา

โคลงบทที่ ๒๘๔ สอนหลักในการดำเนินชีวิตให้อยู่เย็นเป็นสุข คืออย่าชักน้ำเข้าลึก อย่าชักศึกเข้าบ้าน ไฟในคือเรื่องร้อนหรือปัญหาภายในบ้าน อย่านำออกไปเล่าให้คนอื่นฟัง เช่นเดียวกับไฟนอก คือ ปัญหาเรื่องร้อนหูภายนอกบ้าน อย่านำเข้ามาเล่าให้คนในครอบครัวไม่สบายใจ

๐ อย่าชักน้ำน่านเข้า	คลองคู
อย่าแฉะเด็กศัตรู	สู่เหย้า
ไฟในอย่าเชิดชู	นำออก
ไฟนอกอย่านำเข้า	หม่นไหม้มัวหมอง ๗
	สมเด็จพระบรมศาสดา

โคลงบทที่ ๔๘๗ สอนว่าการละเลยในการทำสิ่งต่างๆ ที่ควรทำ จะทำให้ต้องสูญเสียสิ่งที่มีค่าไป

๐ เจ็ดวันเว้นติดซ่อม	ดนตรี
อักขระห้าวันหนี	เนิ่นช้า
สามวันจากนารี	เป็นอื่น
วันหนึ่งเว้นล้างหน้า	อัปเคราะห์หมอง ๗
	สมเด็จพระบรมศาสดา

โคลงบทที่ ๒๐๖ สอนให้ไม่ปรารถนาสมบัติของผู้อื่น และให้รักผู้อื่นเช่นเดียวกับรักตนเอง

◎ เมียท่านพิศพางเพียง	มารดา
ทรัพย์ท่านคืออิฐผา	กระบือ
รักสัตว์อื่นเอาตมา	เทียมเท่า กันแฮ
ตรองตั้งน้จักเปลื้อง	ปลดพันสงสาร ฯ
	สมเด็จพระกรมพระยาเดชาฯ

๙. สอนให้รักษาความสัตย์ เช่น โคลงบทที่ ๖๗ สอนให้รักษาความสัตย์ยิ่งกว่าชีวิต

◎ เสียสินสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู้ประสงค์	สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง	ความสัตย์ ไว้เนา
เสียสัตย์อย่าเสียสู้	ชีพม้วยมรณา ฯ
	สมเด็จพระกรมพระยาเดชาฯ

๑๐. สอนให้รู้จักรักในสิ่งที่ควรรัก และรักอย่างเหมาะสม เช่น โคลงบทที่ ๒๐๓ สอนให้รักมิตรที่ดี รักญาติที่ซื่อสัตย์ รักหญิงที่ไม่ประสงค์ในทรัพย์ และรักในศีลสัตย์ ซึ่งจะทำให้ได้รับความสุขในสวรรค์

◎ รักมิตรสุภาพไซรั	สมรมิตร
รักเผ่าพงศาสนิท	ชื่อไซรั
รักหญิงอย่าพึงคิด	สินอ้อย เอานา
รักสัตย์ศีลจักได้	สุขแท้ทางสวรรค์ ฯ
	สมเด็จพระกรมพระยาเดชาฯ

โคลงบทที่ ๒๐๔ สอนให้รักวิชายิ่งกว่าทรัพย์ และให้รักธรรมยิ่งกว่ารักสิ่งอื่น

◎ รักทรัพย์อย่าอิงด้วย	วิชา
สว่างอื่นเท่าสุริยา	ห่อนได้
ไฟใดยิ่งราคา	เพลิงราค ฤาพ้อ
รักอื่นหมิ่นแสนไซรั	อย่าสู้รักธรรม ฯ
	สมเด็จพระกรมพระยาเดชาฯ

คำสอนที่ยกมาแสดงไว้ข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคำสอนในโคลงโลกนิติซึ่งมีเป็นจำนวนมาก และสอนได้อย่างลึกซึ้งและครอบคลุม ชัดเจน แจ่มแจ้ง ให้เห็นจริงตามหลักของเหตุและผล บนพื้นฐานแนวคิดตามหลักพุทธธรรม คำสอนในโคลงโลกนิติได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ว่าบุคคลและสังคมจะดีหรือชั่ว จะมีความสุขหรือเกิดทุกข์ภัย สิ่งทั้งหลายล้วนเกิดจากบุคคลเป็นผู้ก่อหรือกระทำให้เกิดขึ้นทั้งสิ้น ดังนั้น คำสอนในโคลงโลกนิติจึงเน้นที่การพิจารณาบุคคลและการเข้าใจเหตุและผล พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ไขและพัฒนา ซึ่งโคลงโลกนิติได้สอนด้วยว่าบุคคลควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรให้ถูกต้องและเหมาะสม

ด้วยคุณค่าของคำสอนที่ทำให้เข้าใจวิถีแห่งโลกและชีวิต โคลงโลกนิติจึงไม่เคยเก่าไปตามกาลเวลา หากยังคงความเป็นอมตะ นำมาใช้ได้ตราบช่วยคสมัย

บรรณานุกรม

เดชาดิศร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. *ประชุมโคลงโลกนิติ*. พระนคร: ศิลปบรรณาคาร, ๒๕๑๑.
 นิยะดา เหล่าสุนทร. *พินิจวรรณกรรม*. กทม.: แม่คำฝาง, ๒๕๓๕.
 _____. *โคลงโลกนิติ: การศึกษาที่มา*. กทม.: แม่คำฝาง, ๒๕๓๗.

วารสาร *วรรณวิทัศน* ฉบับที่ ๑

- ★ สามัคคีเกทคำฉันท์: วรรณกรรมชิ้นเอกของชาติ บุรทัต
- ★ วจนปฏิบัติศาสตร์กับการตีความวจนกรรมฯ
- ★ พินิจภาษาภาพในพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช
- ★ การเขียนโฆษณา: กลวิธีการใช้ภาษาพาดหัวและคำขวัญ
- ★ กลบทสุภาษิตของหลวงธรรมาภิรมณ์
- ★ การศึกษาภาษาถิ่นเชิงภูมิศาสตร์
- ★ ภาษาปาก
- ★ โคลงกลอนของครูเทพ: ผลงานทรงคุณค่าด้านการศึกษา
- ★ การใช้คำ “ซึ่ง” ในปัจจุบัน
- ★ ว่าด้วยความหมายของคำไทยปัจจุบัน
- ★ การศึกษาคำซ้อนในภาษาไทย
- ★ ข้อสังเกตเรื่องคำอุทาน

และคอยพบกับ

วรรณวิทัศน

ฉบับที่ ๓

ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๖

วารสาร *วรรณวิทัศน* ฉบับที่ ๑ - ฉบับที่ ๓ ราคาเล่มละ ๕๐ บาท ค่าส่งเล่มละ ๒๐ บาท (รวม ๑๐๐ บาท/เล่ม)

ท่านที่สนใจ โปรดส่งชานฉัตหรือตัวแลกเงินไปรษณีย์ สั่งจ่าย ปณ. หน้าพระลาน ในนาม

นางสาววรางคณา ศรีท่าเหน็ด

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐